

12. Луньо Є. Повстанська епічна традиція і сучасний процес державотворення. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2012. Вип. 22. С. 254–259.
13. Мишанич С. В. Усні народні оповідання. Питання поетики. Київ: Наукова думка, 1986. 327 с.
14. Мишанич С. Усні хроніки народного життя. Народні оповідання (упоряд., вст. ст. і прим. С. В. Мишанича). Київ: Вид-во худ. літ-ри «Дніпро», 1986. С. 5–16.
15. Неклюдов С. Ю. Культурная память в устной традиции: историческая глубина и психология передачи. Режим доступа: <http://www.ruthenia.ru/folklore/neckludov78.htm>.
16. Пушук І. А. Волиняни про «Волинь-43»: Українська пам'ять про польську експансію на Український північний захід у 1938–1944 рр.: усноісторичний аспект. Волинська область, Рівненська область. Південна Волинь (Кременеччина), Берестійщина, Підляшшя, Холмщина / НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; Рівненська обласна рада; Рівненський обласний краєзнавчий музей. Луцьк, 2017. 1064 с.
17. Рудь М. Волинь у вогні. Спростування звинувачень польських шовіністів саме українців у трагічних подіях на Волині влітку 1943 р. і брехні панів Семашків про ці події. Україна – Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. Львів, 2013. Вип. 6. С. 199–212.
18. Толстой Н. И. Народные толкования снов и их мифологическая основа. Режим доступа: <https://www.slavtradition.com/stati/iskaniya/1697-narodnye-tolkovaniya-snov-i-ikh-mifologicheskaya-osnova>.
19. Федорчук Я. П. Трагедія українсько-польського протистояння на Волині 1938–1944 років: Волинська область. Підсумки. Луцьк: ПВД «Твердиня», 2012. 195 с.
20. Царук Я. Трагедія волинських сіл 1943–1944 рр.: українські і польські жертви збройного протистояння. Володимир-Волинський район. Львів: Інститут джерелознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2003. 189

УДК 811.161.2

КОРОТКИЙ ОГЛЯД ДІЯЛЬНОСТІ МОВОЗНАВЦІВ В УМОВАХ ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ

Ірина Козелко,

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри українознавства

Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького

У статті наводяться відомості про репресованих вчених-мовознавців. Згадується й про інші прошарки населення в умовах тоталітарного режиму.

Ключові слова: *тоталітарний режим, початок ХХ ст., репресії, мовознавці.*

The article provides information about repressed linguists. The other segments of the population under the totalitarian regime are mentioned.

Keywords: *totalitarian regime, beginning of the XX century, repressions, linguists.*

Сучасна мовознавча наука надає великого значення стану, перспективам та розвитку мови, що відбувалося раніше в часі, оскільки на початку ХХ ст. репресій, переслідувань зазнали, як борці за українське слово, так і їхні праці. Серед дослідників, які займалися цією проблематикою, виокремимо таких як: Г.Мацюк, Л.Масенко, О.Демська, І.Луговська, О.Чайковська, С.Сидоренко, О.Мізіна, О.Тарапон, К. Голоवेशкіна, О.Коновець, А.Калиніна та ін. У продовженні теми звертаємо увагу на актуальні монографії Л.Масенко, О.Демської, В. Кубайчук «Українська мова в ХХ сторіччі: історія лінгвоциду» (2005 р.) [11] та Л.Масенко «Мова радянського тоталітаризму» (2017 р.) [8]. Наприклад, у останній праці порушено проблему ошуканства у мові, а саме дискутовано на предмет рис новомови: дихотомічний поділ світу, ідеологеми, квазіуточнювальні означення, евфемізми, лозунговість тощо. Претендують на обговорення й

розділи монографії «Дискурс ненависті» та «Процеси соціальної та національної уніфікації в СРСР», у яких ідеться, як і про номінації ворога в тоталітарному режимі, так і про національну політику мовно-культурної уніфікації, про мовні дискусії та мовну ситуацію в пострадянській Україні загалом [8].

Мета розвідки передбачає короткий огляд впливу тоталітаризму на мовознавців на початку ХХ ст., оскільки це явище в історії нашого народу було масштабним. У контексті даної проблематики важливим є з'ясування терміна і поняття «тоталітаризм». «Термін «тоталітаризм» походить від латинських слів «totalitas» – повнота, цілність і «totalis» – увесь, цілий, повний. Що стосується поняття, то воно «було запроваджено у 20-х роках минулого століття італійцями Дж. Амендолоні і П. Табеті для характеристики режиму Б. Муссоліні» [1, с. 98]. У праці О.Іваницької зазначається, що термін «тоталітаризм» (від лат. ЛоПіВ – весь, цілий, повний) вперше був введеним «у політичний лексикон італійським філософом Д. Джентіле. Він вважав, що пріоритетна роль держави у суспільстві полягає в тому, щоб втілити в життя національне призначення, і оскільки держава покликана реалізувати долю нації, то їй повинна мати необмежену владу і бути всеохоплюючою, тобто тоталітарною. Крім того, згодом Б.Муссоліні запозичив це слово і проголосив своєю метою створення «тоталітарної держави». Цікавим аспектом даної проблеми, на нашу думку, є, що «пізніше у Німеччині нацистські правознавці у поняття «тоталітарна держава» вкладали тільки позитивний зміст» [6, с.202]. Виходячи з цього, науковці розширили діапазон найменувань, пов'язаних із поняттям тоталітаризм, і К. Головешкіна наводить термін «тоталітарної людини», або «homo totalitaricus», що його ввів К. Гаджиев. [3, с.5]. В науковій літературі поняття «людини» в тоталітарній системі також досліджувала С.Сидоренко. Приділяємо увагу і дослідженню політичного тоталітаризму у концепції Ханни Арендт, що його розробляли А.Соловей, В.Штерн. Як результат, українські вчені О.Асовський, Ю.Секунова називають тоталітаризм – політичним феноменом ХХ століття.

Загальновизнано, що у часи радянського союзу мова була під заборону.

«У 40-50-х рр. ХХ ст. в колишньому СРСР, де широко декларувались «Сталінською Конституцією» права і свободи радянських громадян, відбуваються події, які ввійшли у світову історію як епоха сталінського тоталітарно-політичного режиму, епоха беззаконня, репресій і відкритого геноциду проти народу» [10, с.31].

Теоретичною базою цієї роботи послужили праці науковців про досягнення персоналій, їхньої діяльності у ХХ ст.

Вважаємо, що слід сказати про вагому для історії мови подію, яка проходила під назвою, «Всеукраїнська правописна конференція 1927 р.». Членами засідання конференції були освітяни зі всієї України, а саме: А.Кримський, Є.Тимченко, О.Синявський, В.Сімович, П.Бузук, А.Булаховський, Остап Вишня, Є.Волошин, М.Вороний, В.Ганцов, М.Гладкий, П.Гладкий, Гр.Голоскевич, М.Грунський, Майк Йогансен, М.Наконечний, І.Свенціцький, Т.Секунда, М.Скрипник, К.Студинський та багато інших, яких згодом переслідували чи розстріляли. Наголосимо, що дискусія стала предметом обговорення у роботах низки науковців різних поколінь.

Робота мовознавців була активною до 30-х р ХХ ст., оскільки потім були заборони, що тривали у кілька років. У статті О.Василюк «Агатангел Кримський та його колеги-мовознавці у ВУАН 20-х рр. ХХ ст.» йдеться про причетних до роботи в комісіях з питань термінології та укладання словника живої української мови. Дослідниця постулює, що з іменем А.Кримського «пов'язано становлення української науки взагалі й українського мовознавства зокрема» [2, с.47], а також вчена акцентує на діяльності тих, хто долучився до укладання словника живої української мови: В.Ганцов, його дружина О.Андрієвська, М.Грінченко, О.Синявський, В.Дем'янчук, Г.Голоскевич, О.Курило, Є.Тимченко тощо.

Ще однією знаковою постаттю, хто прислужився у розвитку української мови, був Є.Тимченко. Цікавою є думка, викладена В.Глуценко, І.Рябініною,

К.Тищенко щодо погляду Є.Тимченка на джерела вивчення історії української мови у його студіях. Вказано на внесок вченого в українське мовознавство [4]. Вчений був автором «Курсу історії українського язика» (1930 р.), низки фундаментальних статей, присвячених історії української мови. Творив у лоні мовознавства. Зокрема, наукової цінності має розвідка Г.Наєнко, яка також наголосила про вагомість підручника Є.Тимченка для історико-мовного дискурсу першої третини ХХ ст. [9].

Когорта мовознавців зазнала переслідувань, арештів, деякого спіткала гірка доля – розстріл не лише на початку ХХ ст. Зокрема, І.Луговська, О.Чайковська представили науковій спільноті відомості про Ф.Пуценка – представника української школи сходознавства. Дослідниці зазначили, що вчений «був однією із тисяч невинних жертв сталінських репресій 1929–1938 рр. З його смертю українська філологічна наука, а разом і світова, втратила величезний потенціал розвитку» [7, с.163].

Нищівний тиск з боку тодішньої влади був на різні прошарки українського народу, про що свідчить дослідження О.Довбні, яка вивчала репресії проти інженерно-технічної інтелігенції в УСРР (кінець 1920-х–початок 1930-років). У роботі вчена досягнула мети, проаналізувавши сучасну вітчизняну історіографію з питання репресивної політики радянської влади щодо інженерно-технічної інтелігенції в УСРР (кінець 1920-х – початок 1930-х рр.) [5].

Отже, зусилля і палідна праця історичного досвіду українських мовознавців є неоцінною. Вважаємо, що звернення у дослідженнях до минулих століть з урахуванням історичного аспекту є актуальним. Такі праці доноситимуть українцям про важливість вивчення розвитку мовознавства в умовах тоталітарного режиму.

Література

1. Андерсон Р. Д. Тоталітаризм: концепт или идеология? / Р. Д. Андерсон // Политические исследования. – 1993. – № 3. – С. 98-107.
2. Василюк О. Агатангел Кримський та його колеги-мовознавці у ВУАН 20-х рр. ХХ ст. Східний світ №3, 2011. С.47-56 .
3. Гаджиев К. Заметки о тоталитарном сознании. // Вестник МГУ. Серия 12. – 1993. – №4. – С.13-31
4. Глущенко В., Рябініна І., Тищенко К. Джерела вивчення історії української мови у студіях Є.К.Тимченка/ Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології.–Вип. 5.– С.8-15
5. Довбня О. Сучасна українська історіографія про репресії проти інженерно-технічної інтелігенції в УСРР (кінець 1920-х–початок 1930-років) /Гуманітарні та суспільні науки в східній Європі: досягнення і перспективи. 2017. с.21-27
6. Іваницька О. Тоталітаризм: історіографічний аспект. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Історія. Випуск III – Вінниця: [б. в.], 2001. – с.202-206
7. Луговська І., Чайковська О. Федір Пуценка– жертва сталінських репресій проти української інтелігенції/ Політичні репресії в Радянській Україні у 1930-ті рр.: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, приуроченої до 80-ої річниці «Великого терору 1937–1938 рр.» та «Дню пам'яті жертв голодоморів» (Подільський державний аграрно-технічний університет, 21–22 листопада 2018 року). – Кам'янець-Подільський: ПДАТУ. – 2018. – С. 163-168
8. Масенко А. Мова радянського тоталітаризму. – К.: ТОВ «Видавництво «КЛІО»», 2017. — 240 с.
9. Наєнко Г. Підручник Євгена Тимченка «Курс історії українського язика» та становлення історико-мовного дискурсу першої третини ХХ ст./ Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Українське мовознавство. №1(48)/2018 С.76-92
10. Паньонко І., Ряшко О. 1937 рік. Апогей репресій сталінського тоталітарного режиму / Науковий вісник Ужгородського національного університету.– Серія Право. Вип. 45. Том 1. 2017.– С.31-34
11. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду. Документи і матеріали / Упорядн.: Л. Масенко, В. Кубайчук, О. Демська-Кульчицька; За ред. Л. Масенко. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. – 399 с.